

Obowiązek podjęcia działań zmierzających do wykonania prawa połączenia się rodzica z dzieckiem (Wojciech Stochlak przeciwko Polsce)

Wyrok
Europejskiego Trybunału Praw Człowieka
z dnia 22 września 2009 r.
38273/02

Teza

1. Trybunał stwierdza, że w zakresie powinności Państwa do podjęcia pozytywnych działań, artykuł 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284), zawiera w sobie prawo jednego z rodziców do podjęcia środków zmierzających do ponownego połączenia się z dzieckiem oraz zobowiązanie władz krajowych do ułatwienia mu takiego powrotu. Powinność władz krajowych do podjęcia działań w tym względzie nie jest nieograniczona, gdyż zdarza się, że ponowne połączenie jednego z rodziców z dziećmi nie może nastąpić natychmiast oraz, że wymaga ono pewnych przygotowań. Charakter i zakres tych przygotowań zależy od okoliczności danej sprawy, a bardzo ważnym czynnikiem jest zawsze zrozumienie i współpraca osób w nie zaangażowanych. Władze krajowe powinny ułatwiać tę współpracę, a użycie środków przymusu w tej materii winno być ograniczone: władze muszą brać pod uwagę interesy i prawa oraz wolności tych osób, a w szczególności nadrzędny interes dziecka oraz prawa, które przyznaje mu art. 8 Konwencji.

2. Adekwatność zastosowanego środka jest oceniana przez pryzmat szybkości jego wdrożenia.

- www.echr.coe.int, www.ms.gov.pl, *Legalis*
- *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Art. 106, Art. 107 § 1, Art. 107 ust. 2, Art. 109 § 1, Art. 113, Art. 113[1], Art. 113[2], Art. 113[5]
- *Kodeks postępowania cywilnego*, Art. 576 § 2, Art. 577, Art. 582[1] § 2, Art. 598[5], Art. 598[6], Art. 598[7], Art. 598[8], Art. 598[10], Art. 598[11], Art. 598[15], Art. 598[16], Art. 598[17], Art. 598[18], Art. 598[19], Art. 598[12a]
- *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, Artykuł 8
- *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Art. 18, Art. 47, Art. 72 ust. 1
- *Kodeks karny*, Art. 211

Numer 169054

Uzasadnienie

W sprawie Stochlak przeciwko Polsce, Europejski Trybunał Praw Człowieka (czwarta sekcja), jako Izba składająca się z następujących sędziów:

Nicolas Bratza, przewodniczący, Lech Garlicki, Giovanni Bonello, Ljiljana Mijović, Ján Šikuta, Mihai Poalelungi, Nebojša Vučinić, sędziowie, i Fatoş Arac?, Wice - Kanclerz Sekcji,

Obradując na posiedzeniu niejawnym w dniu 1 września 2009 r.,

Wydaje następujący wyrok, który został przyjęty w tym dniu :

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się ze skargi (nr 38273/02) wniesionej w dniu 17 października 2002 roku przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na podstawie artykułu 34 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności ("Konwencja") przez obywatela polskiego Pana Wojciecha Stochlaka ("skarżący").

2. Skarżący był reprezentowany przez Panią Elżbietę Opalską, adwokata praktykującego w Warszawie. Rząd polski ("Rząd") był reprezentowany przez jego pełnomocnika Pana Jakuba Wołásiewicza, z Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

3. Skarżący zarzucił w szczególności naruszenie artykułów 8 i 6 § 1 Konwencji z powodu bezczynności władz krajowych w egzekucji decyzji sądów nakazujących powrót jego córki do stałego miejsca zamieszkania w Kanadzie.

4. W dniu 4 czerwca 2008 r. Przewodniczący czwartej sekcji podjął decyzję o powiadomieniu Rządu o wpłynięciu skargi na podstawie artykułu 8 Konwencji. Na mocy artykułu 29 § 3 Konwencji przyjęto, że sprawa zostanie rozpatrzona w tym samym czasie zarówno, co do dopuszczalności jak i co do meritum.

STAN FAKTYCZNY

I. OKOLICZNOŚCI SPRAWY

5. Skarżący urodził się w 1956 roku, a od 1985 r. mieszka w Kanadzie. W 1991 roku zawarł związek małżeński z obywatelką polską E.S. W 1993 roku urodziła się ich córka K.S.

A. Uprowadzenie córki skarżącego i postępowanie prowadzone przez kanadyjskie organy sądowe.

6. W 1996 roku małżonkowie wyjechali wraz z córką na wakacje do Polski. W czasie tego pobytu, małżonka skarżącego oświadczyła, iż nie chce wracać do Kanady oraz, że podjęła decyzję o pozostaniu wraz z córką na stałe w Polsce. Następnie uprowadziła dziecko i umieściła je w nieznanym skarżącemu miejscu.
7. Skarżący złożył początkowo wniosek o zwrot dziecka do Sądu Rodzinnego w Ontario, który orzeczeniem z dnia 18 grudnia 1996 r. zarządził, że posiadająca status rezydenta Kanady K.S. ma niezwłocznie wrócić do Kanady.

B. Postępowania przez polskimi organami sądowymi.

1. Wniosek o wydanie dziecka

8. Następnie skarżący, powołując się na Konwencję haską dotyczącą cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę sporządzonej w dniu 25 października 1980 r. (zwaną dalej "Konwencją haską"), złożył w polskim Ministerstwie Sprawiedliwości wniosek o zabezpieczenie powrotu córki do kraju. Wniosek wpłynął do ministerstwa w dniu 24 stycznia 1997 r. i został przekazany do Sądu Wojewódzkiego w Warszawie w dniu 28 stycznia 1997 r. Prezes Sądu Wojewódzkiego został zobowiązany do informowania ministerstwa raz w miesiącu o przebiegu postępowania. Sprawa została następnie przekazana do Sądu Rejonowego w Warszawie.

9. W dniu 6 marca 1997 r. Sąd Rejonowy w Warszawie wysłuchał wyjaśnień skarżącego oraz jego małżonki, która odmówiła oddania dziecka. W dniu 7 marca 1997 r. Sąd Rejonowy wydał orzeczenie nakazujące wydanie dziecka skarżącemu z uwagi na fakt, iż nie zachodzi zagrożenie, że powrót dziecka naraziłby je na szkodę fizyczną czy psychiczną w rozumieniu artykułu 13 Konwencji haskiej. Ocenę tę podzielił Sąd Wojewódzki, który postanowieniem z dnia 20 maja 1997 r. oddalił apelację uczestniczki postępowania.

10. W dniu 10 lipca 1997 r. E.S. zaskarżyła to orzeczenie kasacją. W dniu 16 października 1997r. Sąd Najwyższy uchylił zaskarżone orzeczenie z dnia 20 maja 1997 r. i przekazał sprawę do sądu wojewódzkiego do ponownego rozpatrzenia.

11. W dniu 27 listopada 1997 r. akta sprawy wpłynęły do kancelarii Sądu Wojewódzkiego w Warszawie. W dniach 23 stycznia, 27 lutego, 9 marca i 14 kwietnia 1998 r. sąd odbył w tej sprawie posiedzenia. Postanowieniem z dnia 17 kwietnia 1998 r. sąd wojewódzki utrzymał orzeczenie z dnia 7 marca 1997 r. nakazujące wydanie dziecka ojcu w mocy. W dniu 7 października 1998 r. Sąd Najwyższy oddalił kasację złożoną przez małżonkę skarżącego.

2. Postępowanie wykonawcze w postępowaniu cywilnym

12. Skarżący złożył w międzyczasie wniosek o wszczęcie egzekucji cywilnej. W dniu 19 czerwca 1997 r. komornik sądowy z Pruszkowa przekazał akta sprawy do Sądu Rejonowego w Pruszkowie.

13. W dniach 16 lipca i 27 sierpnia 1997 r., Sąd Rejonowy w Pruszkowie przeprowadził rozprawy w celu podjęcia decyzji w przedmiocie wniosku skarżącego o zezwolenie komornikowi na przymusowe odebranie dziecka. Pani E.S. nie stawiała się na rozprawie, przekładając na usprawiedliwienie nieobecności zwolnienia lekarskie. Rozprawa wyznaczona na 24 września 1997 r. nie odbyła się, gdyż akta sprawy zostały przekazane do Sądu Najwyższego.

14. Ponieważ Pani E.S. przedłożyła kopię postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 16 października 1997 r. sąd rejonowy, w dniu 13 listopada 1997 r. zawiesił postępowanie.

15. W dniu 15 czerwca 1998 r. sąd rejonowy podjął postępowanie. Pani E.S. nie stawiała się na rozprawach w dniach 15 i 20 czerwca 1998 r., przekładając na usprawiedliwienie nieobecności zwolnienia lekarskie.

16. W dniu 20 czerwca 1998 r. sąd rejonowy zawiesił postępowanie uzasadniając decyzję faktem, że skarga kasacyjna zawisła przed Sądem Najwyższym. W dniu 8 października 1998 r. Sąd Wojewódzki w Warszawie oddalił apelację skarżącego.

17. W dniu 13 października 1998 r. skarżący złożył wniosek do sądu rejonowego o przystąpienie do bezzwłocznej egzekucji wyroku nakazującego wydanie jego dziecka. W dniu 4 listopada 1998 r. sąd rejonowy wyznaczył rozprawę na dzień 2 grudnia 1998 r.

18. W dniu 2 grudnia 1998 r. Sąd Rejonowy w Pruszkowie nakazał matce oddanie dziecka ojcu w terminie trzech tygodni od wydania postanowienia. W przeciwnym wypadku, sprawa miała być przekazana do komornika w celu przymusowej egzekucji. W dniu 30 grudnia 1998 r. wyrok uprawomocnił się; nie został on jednak wykonany, gdyż Pani E.S. ukryła dziecko.

19. W dniu 15 października 2001 r. skarżący zwrócił się do kuratora sądowego o przymusowe odebranie dziecka. W dniu 23 stycznia 2002 r., Sąd Rejonowy w Warszawie nakazał kuratorowi wykonanie decyzji w przedmiocie wydania dziecka ojcu.

20. Sąd Okręgowy w Warszawie wyznaczył rozprawę na dzień 19 marca 2002 r. w celu ustalenia miejsca przebywania Pani E.S. Posiedzenie zostało przeniesione na 2 kwietnia 2002 r. z powodu niestawiennictwa wyżej wymienionej. W dniu 2 kwietnia 2002 r. Pani E.S. odmówiła podania miejsca przebywania K.S.

3. Postępowanie karne

21. W marcu 1997 r. skarżący wniósł wniosek o wszczęcie postępowania karnego przeciw swojej małżonce, oskarżając ją o uprowadzenie dziecka. Zarzucał, że od sierpnia 1996 r. uniemożliwiła mu kontakty z K.S. W dniu 27 marca 1997 r. prokurator umorzył sprawę, uznając, że zachowanie małżonki skarżącego nie było bezprawne, zważywszy, że posiadała ona władzę rodzicielską nad małoletnią. W dniu 18 czerwca 1997 r. prokurator okręgowy utrzymał postanowienie o umorzeniu sprawy w mocy.

22. Dowiedziawszy się, że córka przebywa u dziadków ze strony matki, skarżący, w dniu 20 marca 2000 r., złożył zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa uprowadzenia jego córki oraz bezprawnego jej przetrzymywania w nieustalonym miejscu przez rodziców małżonki. W dniu 18 kwietnia 2000 r. prokurator rejonowy umorzył sprawę. Postanowienie to zostało utrzymane w mocy przez prokuratora okręgowego.

23. W dniu 17 lipca 2002 r., prokurator rejonowy przedstawił Pani E.S. zarzut ukrywania miejsca przebywania córki. W dniu 30 września 2002 r., prokurator wniósł akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Warszawie. W dniu 16 marca 2004 r. postępowanie zostało umorzono z uwagi na znikomą szkodliwość społeczną czynu.

4. Inne działania władz polskich mające na celu wydanie córki skarżącemu

24. W dniu 18 listopada 1998 r. Ministerstwo Sprawiedliwości zwróciło się do Prezesa Sądu Wojewódzkiego w Warszawie o nadzór nad postępowaniem egzekucyjnym prowadzonym wobec Pani E.S. Wniosek został ponowiony w dniu 20 kwietnia 2002 r.

25. W dniach 20 listopada 1998 r. i 25 stycznia 1999 r. Ministerstwo Sprawiedliwości zobowiązało policję do wszczęcia poszukiwań córki skarżącego. Miejsce przebywania E.S. i K.S. zostało ustalone przez policję; powiadomiono o tym komornika sądowego. Niemniej jednak, wyżej wymienione zmieniły miejsce pobytu zanim komornik sądowy przybył na miejsce.

26. W dniach 18 kwietnia i 14 czerwca 2000 r. Ministerstwo Sprawiedliwości zwróciło się z zapytaniem do Prokuratury Rejonowej w Pruszkowie, czy w ramach postępowania karnego prowadzonego na wniosek skarżącego zostało ustalone miejsce przebywania Pani E.S. Odpowiedź prokuratura była negatywna.

27. W dniu 29 marca 2000 r. Ministerstwo Sprawiedliwości zwróciło się do resortu szkolnictwa z zapytaniem czy K.S. uczęszcza do szkoły. W konsekwencji ustalono, że K.S. nie uczęszcza do żadnej placówki szkolnej znajdującej się w powiatach warszawskim, ostrołęckim, ciechanowskim i radomskim.

28. W dniach 31 października 2000 r., 19 kwietnia, 10 maja i 19 lipca 2001 r. oraz 21 maja, 4 lipca, 28 września, 28 listopada i 3 grudnia 2002 r. Ministerstwo Sprawiedliwości kierowało do Prezesa Sądu Rejonowego w Pruszkowie, komornika sądowego przy Sądzie Rejonowym w Pruszkowie oraz do Prezesa Sądu Okręgowego w Warszawie zapytania dotyczące przebiegu postępowania.

29. W listopadzie 2002 roku miejsce przebywania E.S. i K.S. zostało ustalone, lecz wyżej wymienione wyprowadziły się zanim władze przybyły na miejsce.

30. W dniu 9 stycznia 2003 r. poszukiwania K.S. zostały powierzone specjalnej jednostce policji. W dniu 23 stycznia 2003 r. odbyło się spotkanie przedstawicieli Ministerstwa Sprawiedliwości, Sądu Okręgowego w Warszawie, Sądu Rejonowego w Warszawie oraz Prokuratury Krajowej mające na celu skoordynowanie poszukiwań K.S.

31. W dniu 11 lutego 2003 r. policja przekazała kuratorowi sądowemu informację, że K.S. znajduje się u dziadków w Warszawie. Kurator powziął odpowiednie kroki w celu zapewnienia obecności psychologa i psychiatry w czasie wydania dziecka.

5. Inne działania skarżącego mające na celu wydanie córki

32. W czasie trwania postępowań, skarżący był całkowicie pozbawiony możliwości kontaktu z córką przez małżonkę, która odmawiała wydania mu dziecka. Zwracał się o pomoc do właściwych organów polskich (szczególnie do komendanta policji oraz do prokuratora), jak również do prywatnych agencji detektywistycznych. Jednak poszukiwania okazały się bezskuteczne.

33. W dniu 6 grudnia 2000 r. Departament Współpracy Międzynarodowej Ministerstwa Sprawiedliwości poinformował skarżącego o niewykonaniu przez komornika sądowego postanowienia sądu rejonowego z dnia 7 marca 1997 r.

34. W związku z złożoną przez skarżącego skargą do komendanta policji, został on poinformowany w dniu 19 grudnia, 2001 r., że służby podjęły szereg działań, w szczególności rozesłały zdjęcia dziewczynki w celu ustalenia jej miejsca przebywania, lecz działania te nie przyniosły oczekiwanego rezultatu.

35. W dniu 22 lutego 2002 r. komendant policji poinformował skarżącego, że sprawa jest prowadzona pod szczególną kontrolą.

36. W dniu 8 kwietnia 2002 r. sąd rejonowy zwrócił się do prokuratora rejonowego o podjęcie niezbędnych działań mających na celu ustalenie miejsca przebywania dziewczynki. Podobny wniosek został wystosowany w dniu 12 czerwca 2002 r.

37. W latach 2002-2003 skarżący nawiązał kontakt z władzami kanadyjskimi w Ontario, a szczególnie z przedstawicielami policji federalnej, Ministerstwa Sprawiedliwości i Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Następnie zorganizowano spotkanie właściwych organów polskich i kanadyjskich mające na celu zamknięcie sprawy i zapewnienie wydania dziecka.

38. W marcu 2003 r. ze skarżącym skontaktowała się agencja detektywistyczna i wskazała miejsce przebywania jego córki. Polska policja potwierdziła tę informację.

39. W kwietniu 2003 r. skarżący przyjechał do Polski i spotkał się funkcjonariuszami policji odpowiedzialnymi za zaplanowaną akcję wydania dziecka.

40. W dniu 14 kwietnia 2003 r. skarżący odnalazł córkę. Od tego czasu mieszkają razem w Kanadzie.

6. Postępowanie w sprawie o rozwód

41. W dniu 31 sierpnia 2001 r. Sąd Okręgowy w Warszawie ustalił tymczasowe miejsce pobytu dziecka przy matce na czas trwania postępowania rozwodowego. W dniu 7 grudnia 2001 r. sąd apelacyjny unieważnił to postanowienie, uznając je za niezgodne z artykułem 16 Konwencji haskiej.

42. W dniu 22 marca 2007 r. sąd rejonowy orzekł rozwód między skarżącym a jego byłą małżonką, powierzył wspólne wykonywanie władzy rodzicielskiej nad K.S. obojwoju rodzicom, oraz ustalił jej stałe miejsce pobytu

przy ojcu. W dniu 22 stycznia 2008 r. sąd apelacyjny utrzymał to postanowienie w mocy.

II. WŁAŚCIWE PRAWO MIĘDZYNARODOWE I KRAJOWE

A. Prawo międzynarodowe

43. Na mocy artykułu 11 Konwencji o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. opublikowanej w polskim Dzienniku Ustaw z dnia 23 grudnia 1991 r. Państwa strony "będą podejmowały kroki dla zwalczania nielegalnego transferu dzieci oraz ich nielegalnego wywozu za granicę". W tym celu Państwa "będą popierały zawieranie odpowiednich umów dwustronnych lub wielostronnych, albo przystępowanie do istniejących już umów".

44. Właściwe przepisy Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę z 25 października 1980 roku, która została opublikowana w polskim Dzienniku Ustaw z dnia 25 września 1995 roku stanowią co następuje :

Artykuł 1

" Przedmiotem niniejszej konwencji jest:

- a) zapewnienie niezwłocznego powrotu dzieci bezprawnie uprowadzonych lub zatrzymanych w jednym z umawiających się Państw, oraz ;
- b) zapewnienie poszanowania praw do opieki i odwiedzin określonych przez ustawodawstwo jednego umawiającego się Państwa w innych umawiających się Państwach . "

Artykuł 2

" Umawiające się Państwa podejmą wszelkie stosowne środki dla zapewnienia w granicach ich terytoriów realizacji celów niniejszej konwencji. Dla osiągnięcia tego wykorzystają one dostępne sposoby postępowania w nagłych wypadkach "

Artykuł 3

" Urowadzenie lub zatrzymanie dziecka będzie uznane za bezprawne, jeżeli :

- a) nastąpiło naruszenie prawa do opieki przyznanego określonej osobie, instytucji lub innej organizacji wykonywanego wspólnie lub indywidualnie, na mocy ustawodawstwa państwa, w którym dziecko miało miejsce stałego pobytu bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem, oraz
- b) w chwili uprowadzenia lub zatrzymania prawa te były skutecznie wykonywane wspólnie lub indywidualnie albo byłyby tak wykonywane, gdyby nie nastąpiło uprowadzenie lub zatrzymanie.

Prawo do opieki określone w punkcie a) może wynikać w szczególności z mocy samego prawa, z orzeczenia sądowego lub administracyjnego albo z ugody mającej moc prawną w świetle przepisów ustawodawstwa tego państwa. "

Artykuł 6

" Każde umawiające się Państwo wyznaczy organ centralny w celu realizacji obowiązków wynikających dla niego z konwencji.

(...) "

Artykuł 7

" Organy centralne powinny ze sobą współdziałać i popierać współpracę między właściwymi władzami w ich odnośnych państwach w celu zapewnienia niezwłocznego powrotu dzieci oraz realizacji innych celów niniejszej konwencji.

W szczególności powinny one bezpośrednio lub przy pomocy jakiegokolwiek pośrednictwa podejmować wszelkie odpowiednie środki w celu :

- a) ustalenia miejsca przebywania dziecka bezprawnie uprowadzonego lub zatrzymanego ;
- b) zapobieżenia dalszemu zagrożeniu dla dziecka lub dalszym szkodom dla zainteresowanych stron przez podjęcie lub spowodowanie podjęcia środków tymczasowych ;
- c) zapewnieniu dobrowolnego wydania dziecka lub doprowadzenia do polubownego rozwiązania sporu ;
- d) jeżeli okaże się potrzebne - wymiany informacji dotyczących sytuacji społecznej dziecka ;
- e) przekazywania informacji o charakterze ogólnym dotyczących przepisów ustawodawstwa ich państwa, odnoszących się do stosowania konwencji ;
- f) wszczęcia lub ułatwienia wszczęcia postępowania sądowego i administracyjnego w celu uzyskania powrotu dziecka, a w stosownych wypadkach - ustalenia lub skutecznego wykonywania prawa do odwiedzin;
- g) przyznania lub ułatwienia w stosownych wypadkach, pomocy sądowej i prawnej, łącznie z udziałem adwokata i doradcy prawnego ;
- h) podjęcia niezbędnych działań administracyjnych, jakie mogą być konieczne i pożądane do zapewnienia bezpiecznego powrotu dziecka ;
- i) wzajemnego informowania się na temat funkcjonowania konwencji oraz, tak dalece jak jest to możliwe, usuwania wszelkich przeszkód powstałych przy jej stosowaniu. "

Artykuł 11

" Władze sądowe i administracyjne każdego Umawiającego się Państwa powinny podejmować niezwłoczne działania w celu powrotu dziecka.

Jeżeli dana władza sądowa lub administracyjna nie podejmie decyzji w ciągu sześciu tygodni od daty wpłynięcia wniosku, wnioskodawca lub organ centralny państwa wzywającego z własnej inicjatywy lub na wniosek organu centralnego państwa wzywającego, może żądać przedstawienia powodów zwłoki (...)"

Artykuł 12

" Jeżeli dziecko zostało bezprawnie uprowadzone lub zatrzymane (...) i upłynął okres krótszy niż jeden rok od dnia uprowadzenia lub zatrzymania, zainteresowana władza zarządza niezwłoczne wydanie dziecka,

Władza sądowa lub administracyjna powinna zarządzić wydanie dziecka, nawet po upływie jednego roku, o którym mowa w ustępie poprzedzającym, chyba, że zostało ustalone, że dziecko przystosowało się już do swego nowego środowiska.

(...)"

Artykuł 13

" Bez względu na postanowienia artykułu poprzedzającego władza sądowa lub administracyjna państwa wezwanego nie jest obowiązana zarządzić wydanie dziecka, jeżeli osoba, instytucja lub organizacja sprzeciwiająca się wydaniu dziecka wykaże, że :

a) osoba, instytucja lub organizacja opiekująca się dzieckiem faktycznie nie wykonywała prawa do opieki w czasie uprowadzenia lub zatrzymania albo zgodziła się lub później wyraziła zgodę na uprowadzenie lub zatrzymanie; lub

b) istnieje poważne ryzyko, że powrót dziecka naraziłby je na szkodę fizyczną lub psychiczną albo w jakikolwiek inny sposób postawiłby je w sytuacji nie do zniesienia. "

Artykuł 17

" Okoliczność, że orzeczenie dotyczące opieki zostało wydane lub że może być uznane w państwie wezwanym, nie może sama w sobie odmawiać zwrotu dziecka na mocy niniejszej konwencji, jednakże władze sądowe lub administracyjne państwa wezwanego mogą wziąć pod uwagę, przy stosowaniu niniejszej konwencji, przyczyny wydania takiego orzeczenia. "

Artykuł 20

" Można odmówić zwrotu dziecka zgodnie z postanowieniami artykułu 12, jeżeli zwrot nie byłby dopuszczony w świetle podstawowych zasad państwa wezwanego, dotyczących ochrony praw człowieka i podstawowych wolności. "

B. Prawo polskie

45. 32. Właściwe przepisy cywilne i karne zostały przedstawione w wyroku Trybunału wydanego w następującej sprawie : P.P. p. Polsce, nr 8677/03, §§ 69-75, dn. 8 stycznia 2008 r.

PRAWO

I. DOMNIEMANE NARUSZENIE ARTYKUŁÓW 8 I 6 § 1 KONWENCJI

46. Skarżący zarzucił naruszenie jego prawa do poszanowania życia rodzinnego z powodu bezczynności władz krajowych w egzekucji decyzji sądów nakazujących powrót jego córki do Kanady. Przepis artykułu 8 Konwencji stanowi w tym zakresie, że:

" 1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.

2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności osób. "

47. Przywołując artykuł 6 § 1 Konwencji oraz prawo do wykonania postanowień sądów będących integralną częścią prawa do sprawiedliwego procesu, skarżący zarzuca ponadto, że polskie władze nie wykonały postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 października 1998 r. nakazującego wydanie dziecka ojcu. Pomimo, że są to te same okoliczności jak te przywołane w zakresie artykułu 8 Konwencji, Trybunał uznaje za zasadne zbadanie tego zarzutu po kątem ostatnio wymienionego przepisu.

A. Dopuszczalność skargi

48. Rząd stwierdza, że skarżący nie wykorzystał krajowych środków odwoławczych. Podniósł, że mógł on wystąpić, na podstawie artykułów 23 i 24 Kodeksu Cywilnego z roszczeniem wobec Skarbu Państwa o naprawienie szkody powstałej wskutek naruszenia dobra osobistego, na skutek nieskutecznych działań polskich władz.

49. Skarżący odpiera argumenty Rządu. .

50. Trybunał przypomina, że zgodnie z zasadą wyczerpania wszystkich krajowych środków odwoławczych, o której mowa w artykule 35 Konwencji skarżący musi wykorzystać powszechnie dostępne i wystarczające środki odwoławcze pozwalające na uzyskanie zadośćuczynienia za zarzucane naruszenie. Środki te muszą istnieć, zarówno w praktyce jak i w teorii, na wystarczającym poziomie pewności, co do ich skuteczności i dostępności.

Jednak nie ma takich okoliczności, które narzucałyby stosowanie nieskutecznych i nieadekwatnych do sprawy środków (Andronicou i Constantinou p. Cyprów, dn. 9 października 1997 r., § 159, Zbiór 1997-VI).

Ponadto, na podnoszącym zarzut niewyczerpania środków odwoławczych Rządzie ciąży obowiązek udowodnienia przed Trybunałem, iż w czasie, w którym okoliczności miały miejsce, środek odwoławczy był dostępny i skuteczny, zarówno w teorii jak i w praktyce, to znaczy był on dostępny, dawał skarżącemu możliwość wynagrodzenia krzywd oraz przedstawiał racjonalne przesłanki pozytywnego zakończenia sprawy (Vincent p. Francji, nr 6253/03, § 82, dn. 24 października 2006 r.).

51. Powracając do przedmiotowej sprawy, Trybunał zauważył, iż Rząd ograniczył się do zacytowania przepisów prawa polskiego, nie przedstawiając przykładów, które dawałyby pewność, że przywołany środek odwoławczy istnieje w praktyce. W szczególności, Rząd nie przedstawił żadnego postanowienia sądu, które zasądzałoby odszkodowanie w podobnej sprawie.

52. Stąd, należy odrzucić zarzut Rządu niewyczerpania krajowych środków odwoławczych. Ponieważ nie ma żadnego innego powodu by uznać skargę za niedopuszczalną należy, zatem uznać ją za dopuszczalną.

B. Meritum

53. Skarżący podniósł, że polskie władze nie podjęły wszystkich możliwych działań, by córka została mu zwrócona. Dziewczynka była przez długi okres odizolowana od świata i nie uczęszczała do szkoły. Skarżący uważa, że taka sytuacja szkodziła jego życiu rodzinnemu, które przez wiele lat, z powodu braku kontaktu z córką, praktycznie nie istniało. -

54. Rząd nie wypowiedział się w tej kwestii.

55. Trybunał od razu zauważył, iż w przedmiotowej sprawie nie ma wątpliwości, że więź pomiędzy skarżącym a jego córką wchodziła w zakres życia rodzinnego w rozumieniu artykułu 8 Konwencji.

56. Dlatego też należy ustalić, czy miał miejsce brak poszanowania życia rodzinnego skarżącego oraz jego córki K.S. Trybunał przypomina, że zasadniczym celem artykułu 8 jest ochrona jednostki przed arbitralnym działaniem władz publicznych. Dodatkowo zawarte są w nim pozytywne zobowiązania do skutecznej "ochrony" życia rodzinnego. W obu zakresach należy mieć na względzie zachowanie właściwej równowagi pomiędzy konkurencyjnym interesem jednostki a interesem ogółu; poza tym w obu z nich Państwo dysponuje określonym marginesem uznania (Keegan p. Irlandii, wyrok z dnia 26 maja 1994, seria A nr 290, str. 19, § 49).

57. W zakresie powinności Państwa do podjęcia pozytywnych działań, Trybunał wielokrotnie stwierdzał, że artykuł 8 zawiera w sobie prawo jednego z rodziców do podjęcia środków zmierzających do ponownego połączenia się z dzieckiem oraz zobowiązanie władz krajowych do ułatwienia mu takiego powrotu (zob., np., Ignaccolo-Zenide p. Rumunii, nr 31679/96, § 94, ETPCz 2000-I, oraz Nuutinen p. Finlandii, nr 32842/96, § 127, ETPCz 2000-VIII).

58. Jednak powinność władz krajowych do podjęcia działań w tym względzie nie jest nieograniczona, gdyż zdarza się ponowne połączenie jednego z rodziców z dziećmi nie może nastąpić natychmiast oraz, że wymaga ono pewnych przygotowań. Charakter i zakres tych przygotowań zależy od okoliczności danej sprawy, a bardzo ważnym czynnikiem jest zawsze zrozumienie i współpraca osób w nie zaangażowanych. Władze krajowe powinny ułatwiać tę współpracę, a użycie środków przymusu w tej materii winno być ograniczone: władze muszą brać pod uwagę interesy i prawa oraz wolności tych osób, a w szczególności nadrzędny interes dziecka oraz prawa, które przyznaje mu artykuł 8. Obowiązkiem władz krajowych jest, zatem czuwanie nad zachowaniem właściwej równowagi, w przypadku, gdy kontakty z rodzicami mogą zagrażać tym interesom lub naruszać prawa. (wyżej cyt. Ignaccolo-Zenide § 94).

59. W końcu, Trybunał przypomniał, że przepisy Konwencji muszą być stosowane zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego, w szczególności odnoszącego się do międzynarodowej ochrony praw człowieka. (Streletz, Kessler i Krenz p. Włochom [GC], nr 34044/96, 35532/97 oraz 44801/98, § 90, ETPCz 2001 II, i Al-Adsani p. Zjednoczonemu Królestwu [GC], nr 35763/97, § 55, ETPCz 2001-XI). Co do pozytywnych zobowiązań nałożonych na Państwo-Stronę, dotyczących ponownego połączenia rodzica z jego dziećmi i wynikających z artykułu 8 Konwencji, powinny być interpretowane w świetle postanowień Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę z dnia 25 października 1989 r., (wyżej cyt. wyrok Ignaccolo-Zenide, § 95) jak również w świetle Konwencji o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r.

60. Decydującą kwestią jest, więc dowiedzenie się czy władze krajowe podjęły wszelkie niezbędne kroki, jakich można rozsądnie oczekiwać, w kontekście zmiennych okoliczności każdej sprawy, w celu doprowadzenia do skutecznego wykonania decyzji. (Hokkanen p. Finlandii, wyrok z dnia 23 września 1994 r., seria A nr 299-A, str. 22, § 58).

61. Należy przypomnieć, że w sytuacjach tego rodzaju, adekwatność zastosowanego środka jest oceniana przez pryzmat szybkości jego wdrożenia. W istocie, postępowanie związane z przyznaniem władzy rodzicielskiej, w tym również wykonanie postanowienia wydanego w tym względzie wymaga niezwłocznego działania, gdyż wpływ czasu może spowodować nieodwracalne skutki w relacjach między dzieckiem a rodzicem, który z nim nie mieszka. Konwencja haska przewiduje cały zespół środków mających na celu zapewnienie niezwłocznego powrotu bezprawnie uprowadzonych lub zatrzymanych dzieci w każdym umawiającym się Państwie. Na mocy artykułu 11 tej Konwencji władze sądowe lub administracyjne powinny podejmować niezwłoczne działania w celu powrotu dziecka, a przerwa w podejmowaniu działań przekraczająca sześć tygodni może dać podstawę do żądania przedstawienia powodów zwłoki.

62. W dniu 24 stycznia 1997 r., to jest w dniu złożenia przez skarżącego wniosku do polskiego Ministerstwa Sprawiedliwości, K.S. znajdowała się, co do tego nie ma wątpliwości, w sytuacji bezprawnego uprowadzenia. Sąd Rejonowy w Warszawie nakazał wydanie małoletniej ojcu od dnia 7 marca 1997 r. Niemniej jednak wyrok ten uprawomocnił się dopiero w dniu 7 października 1998 r., to jest w dniu wydania ostatniego postanowienia Sądu

Najwyższego. Trybunał zauważa w tym kontekście, że Sąd Najwyższy potrzebował ponad trzech miesięcy do rozpoznania kasacji od wyroku sądu okręgowego z dnia 20 maja 1997 r. Następnie upłynęły znowu ponad trzy miesiące pomiędzy postanowieniem uchylającym w drodze kasacji wyżej wspomniany wyrok a pierwszym posiedzeniem sądu okręgowego, na którym sprawa była ponownie rozpatrywana. W końcu minęły jeszcze prawie cztery miesiące pomiędzy wyrokiem sądu okręgowego z dnia 17 kwietnia 1998 r. a odrzuceniem przez Sąd Najwyższy wniosku kasacyjnego zaskarżającego wyżej wymieniony wyrok (powyżej ust. 8-11).

63. Ponadto, Trybunał zwraca uwagę, że w ramach postępowania wykonawczego wszczętego również w 1997 r. nie odnotowano żadnych działań między 2 grudnia 1998 r. tj. dniem wydania przez Sąd Rejonowy w Pruszkowie postanowienia nakazującego Pani E.S. wydanie K.S. ojcu, a 23 stycznia 2002 r. tj. dniem, w którym sąd w Warszawie wydał postanowienie nakazujące kuratorowi sądowemu wydanie małoletniej skarżącemu (powyżej ust. 19-20). Następnie Trybunał zauważa, że wiele zaangażowanych w sprawę organów państwowych zadowalało się przez kilka lat jedynie wymianą korespondencji, w której przekazywały sobie informacji na temat stanu poszukiwań, a spotkanie w sprawie zapewnienia skutecznej współpracy instytucji odpowiedzialnych za poszukiwania odbyło się dopiero w dniu 23 stycznia 2003 r. (powyżej ust. 24-30). Trybunał zauważa wreszcie, że chociaż władze krajowe ustaliły dwa razy miejsce przebywania K.S., to w każdym przypadku przyjeżdżały za późno na miejsce, pozostawiając w ten sposób osobom trzecim czas na przeniesienie małoletniej w inne miejsce. Dziewczynka została wydana ojcu dopiero 14 kwietnia 2003 r. i to tylko dzięki staraniom prywatnej agencji detektywistycznej (powyżej ust. 25, 29, 38-40).

64. Trybunał przyznaje, że powodem utrudnień w tej sprawie było głównie zachowanie matki. Podkreśla on jednak, że w takim wypadku, do właściwych władz należy podjęcie odpowiednich kroków mających na celu użycie sankcji wobec matki za brak współpracy. O ile użycie środków przymusu wobec dzieci nie jest pożądane w takich delikatnych kwestiach, to nie można wykluczyć użycia sankcji w sytuacji niezgodnego z prawem zachowania się rodzica, z którym dziecko zamieszkuje. Nawet, jeśli krajowy porządek prawny nie umożliwia zastosowania skutecznych sankcji, to Trybunał uważa, że każde umawiające się Państwo powinno ustanowić stosowny i wystarczający zasób przepisów prawnych, aby móc zapewnić poszanowanie pozytywnego obowiązku, jaki na nim ciąży na mocy artykułu 8 Konwencji, oraz na mocy innych instrumentów prawa międzynarodowego, które zostały przez to Państwo ratyfikowane. (Maire p. Portugalii, nr 48206/99, § 76, ETPCz 2003-VII).

65. A w przedmiotowej sprawie, pomimo tego, że na przestrzeni siedmiu lat wszczęto trzy postępowania karne, to żadne z nich nie dało podstawy do wymierzenia jakiegokolwiek kary, gdyż, bądź wewnętrzne prawo nie zakładało, że przedmiotowy czyn jest przestępstwem, lub organy ścigania uznawały, że szkodliwość społeczna tego czynu jest znikoma (powyżej ust. 21-23). Trybunał nie odnotowuje również, podjęcia próby zastosowania jakiegokolwiek środka przymusu w postępowaniu egzekucyjnym (powyżej ust. 12-20).

66. Z uwagi na powyższe, a także pomimo marginesu uznania w niniejszej sprawie, jaki przysługuje państwu wezwanemu, Trybunał stwierdza, iż władze polskie zaniechały podjęcia stosownych i skutecznych starań w celu wykonania przysługującego skarżącemu prawa do zwrotu jego dziecka, a tym samym naruszyły jego prawo do poszanowania życia rodzinnego, wynikające z art. 8.

67. W efekcie nastąpiło naruszenie art. 8 Konwencji.

II. ZASTOSOWANIE ARTYKUŁU 41 KONWENCJI

68. Artykuł 41 Konwencji stanowi,

"Jeżeli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeżeli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi taka

potrzeba, o przyznaniu słusznego zadośćuczynienia pokrzywdzonej stronie."

A. Szkoda

69. Skarżący domaga się kwoty 33 098 dolarów kanadyjskich (CAD), będących równowartością około 20 900 EUR z tytułu poniesionej szkody materialnej. Kwota ta odpowiada wysokości poniesionej przez dwa przedsiębiorstwa skarżącego straty w czasie, gdy przebywał on Polsce.

70. Domaga się on ponadto 20 000 CAD, będących równowartością 12 600 EUR z tytułu szkody moralnej.

71. Rząd nie zajmuje w tej kwestii stanowiska.

72. Trybunał nie widzi związku przyczynowego między stwierdzonym naruszeniem a żądaniami finansowymi skarżącego, co do szkody materialnej i odrzuca to żądanie. Natomiast, sądzi, że skarżący doznał szkody moralnej uzasadniającej przyznanie mu odszkodowania pieniężnego. Mając na uwadze okoliczności sprawy oraz odszkodowania przyznane w podobnych sprawach (zob., np., P.P. p. Polsce, no 8677/03, § 107, dn. 8 stycznia 2008 r.), Trybunał uważa, że zasadne jest przyznanie skarżącemu z tego tytułu 7 000 EUR.

B. Koszty i wydatki

73. Poza tym skarżący domagał się przyznania mu kwoty 88 897 CAD, będącej równowartością 56 100 EUR z tytułu zwrotu kosztów i wydatków, które rozkładają się w następujący sposób :

a) 2 800 CAD z tytułu kosztów i wynagrodzenia adwokata, który reprezentował go przed polskimi organami sądowymi, oraz 24 316, 39 CAD z tego samego tytułu na adwokata w Kanadzie; na poparcie tego żądania przedstawił rachunki wystawione przez adwokatów;

b) 18 922 CAD z tytułu kosztów prywatnych detektywów ; przedstawił trzynastcie przelewów bankowych dokonanych na rzecz jego brata; wszystkie mają tytuł "pomoc rodzinie";

- c) 16 253, 06 CAD z tytułu kosztów rozmów telefonicznych ; oświadczył, że, bilingi z rozmów telefonicznych obytych w tej sprawie liczą 350 stron, oraz, że na żądanie Trybunału jest w stanie je okazać;
- d) 14 016, 60 CAD z tytułu 16 podróży do Polski w okresie pomiędzy 16 grudnia 1996 r. a 15 września 2002 r. ; przedstawił zestawienie lotów sporządzone przez biuro podróży;
- e) 2 120, 43 CAD z tytułu kosztów podróży do Polski w kwietniu 2003 r. w czasie, której odzyskał on córkę ; przedstawił rachunki dotyczące kosztów podróży z Toronto do Warszawy oraz z Berlina do Toronto (okazany dokument jest wystawiony na nazwisko skarżącego i jego córki), oraz kosztów zakwaterowania w Berlinie;
- f) 274, 54 CAD z tytułu kosztów korespondencji z Trybunałem ; okazał w tym względzie szereg pokwitowań ;
- g) 194, 62 CAD z tytułu kosztów podróży do Ottawy, którą odbył w dniu 21 stycznia 2002 r. w celu spotkania z władzami kanadyjskimi; przedstawił hotelowy rachunek oraz fakturę z agencji wynajmu samochodu.

74. Rząd nie wypowiada się w tej kwestii.

75. Trybunał przypomina, że zwrot kosztów i wydatków z tytułu artykułu 41 zakłada, że należy wykazać, że kwoty te były rzeczywiście poniesione, niezbędne a ponadto, że miały racjonalny charakter (Iatridis p. Grecji (słuszne zadośćuczynienie) [GC], nr 31107/96, § 54, ETPCz 2000 -XI). Poza tym, koszty sądowe podlegają zwrotowi jedynie w przypadku, gdy odnoszą się one do stwierdzonego naruszenia (Van de Hurk p. Holandii, wyrok z dn. 19 kwietnia 1994 r., seria A nr 288, str. 21, § 66).

76. Trybunał uważa, że skarżący wykazał, że wydatki poniesione z tytułu wynagrodzenia adwokatów reprezentujących go do przez polskimi organami sądowymi oraz z tytułu korespondencji z Trybunałem były rzeczywiste i konieczne. Stąd też, powinny być zwrócone w całości.

77. W przedmiocie kosztów podróży i rozmów telefonicznych, Trybunał zauważył, że skarżący wykazał częściowo wysokość tych kosztów. Uznaje jednak, że bez wątpienia poniósł koszty z tego tytułu i że istnieją podstawy do ich zwrotu, o ile nie przekroczą one rozsądnego poziomu.

78. Trybunał odnotowuje natomiast, że skarżący nie okazał żadnego wiarygodnego dowodu na wydatki poniesione na usługi prywatnych detektywów. W kwestii honorarium adwokata w Kanadzie, to nie odnoszą się one bezpośrednio do stwierdzonego naruszenia, a więc nie mogą być zwrócone.

79. Wziąwszy pod uwagę wszystkie te czynniki, Trybunał uważa, że 6 000 EUR będzie rozsądną sumą za wszystkie koszty łącznie i przyznaje ją skarżącemu.

C. Odsetki za zwłokę

80. Trybunał uznaje, że odsetki z tytułu niewypłacenia zasądzonych kwot powinny być naliczone według stopy równej krańcowej stopie procentowej Europejskiego Banku Centralnego, powiększonej o trzy punkty procentowe.

Z TYCH PRZYCZYN, TRYBUNAŁ JEDNOGŁOŚNIE,

1. Uznaje skargę za dopuszczalną ;
2. Uznaje, że doszło do naruszenia artykułu 8 Konwencji;
3. Uznaje, iż

a) pozwane Państwo winno wpłacić skarżącemu w ciągu trzech miesięcy, od dnia w którym wyrok stanie się prawomocny zgodnie z artykułem 44 § 2 Konwencji kwotę 7 000 EUR (siedem tysięcy euro) z tytułu szkody moralnej oraz kwotę 6 000 EUR (sześć tysięcy euro) z tytułu zwrotu kosztów i wydatków, która będzie przeliczona na polskie złote po kursie z dnia zapłaty, powiększoną o podatek, który może być pobrany;

b) od wygaśnięcia wyżej wspomnianego terminu do momentu zapłaty będą płacone zwykłe odsetki według stopy procentowej równej krańcowej stopie Europejskiego Banku Centralnego stosowanej w tym okresie, powiększonej o trzy punkty procentowe;

4. Oddala pozostałą część roszczenia skarżącego dotyczącego słusznego zadośćuczynienia.

Sporządzono w języku francuskim i obwieszczono pisemnie w dniu 22 września 2009 roku, zgodnie z artykułem 77 §§ 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Fatoş Arac? Wice Kanclerz

Nicolas Bratza Przewodniczący

Uzasadnienie w języku francuskim

1. A l'origine de l'affaire se trouve une requête (no 38273/02) dirigée contre la République de Pologne et dont un ressortissant de cet Etat, M. Wojciech Stochlak (" le requérant "), a saisi la Cour le 17 octobre 2002 en vertu de l'article 34 de la Convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales (" la Convention ").

2. Le requérant est représenté par Me Elżbieta Opalska, avocate ? Varsovie. Le gouvernement polonais (" le Gouvernement ") est représenté par son agent, Jakub Wołasiwicz, du minist?re des Affaires étrang?res.

3. Le requérant all?gue en particulier une violation des articles 8 et 6 § 1 de la Convention du fait de l'inaction des autorités polonaises dans la procédure d'exécution des décisions judiciaires ordonnant le retour de sa fille chez lui au Canada.

4. Le 4 juin 2008, le président de la quatrième section a décidé de communiquer le grief tiré de l'article 8 de la Convention au Gouvernement. Comme le permet l'article 29 § 3 de la Convention, il a en outre été décidé que la chambre se prononcerait en même temps sur la recevabilité et le fond.

EN FAIT

I. LES CIRCONSTANCES DE L'ÉVENÈMENT

5. Le requérant est né en 1956 et réside au Canada depuis 1985. En 1991, il épousa E.S., une ressortissante polonaise. En 1993, une fille, K.S., naquit de cette union.

A. L'enlèvement de la fille du requérant et la procédure devant les juridictions canadiennes.

6. En 1996, les époux partirent en vacances en Pologne avec leur fille. Pendant le séjour, l'épouse du requérant déclara qu'elle ne désirait plus rentrer au Canada et qu'elle avait décidé de vivre avec sa fille en Pologne. Elle enleva par la suite l'enfant et la plaça dans un endroit inconnu du requérant.

7. Le requérant engagea d'abord une procédure tendant à voir ordonner la restitution de l'enfant devant le tribunal familial de l'Ontario, qui, le 18 décembre 1996, rendit une ordonnance aux termes de laquelle K.S., résidente canadienne, devait rentrer immédiatement au Canada.

B. Les procédures devant les juridictions polonaises.

1. Demande de restitution de l'enfant

8. Invoquant la Convention de La Haye du 25 octobre 1980 sur les aspects civils de l'enlèvement international d'enfants (ci-après la " Convention de La Haye "), le requérant s'adressa ensuite au ministre de la Justice polonais pour faire rapatrier sa fille. La demande parvint au ministre le 24 janvier 1997 et fut transmise au tribunal régional de Varsovie le 28 janvier 1997. Le président du tribunal régional fut invité à informer le ministre du déroulement de la procédure une fois par mois. Le dossier fut ensuite transmis au tribunal de district de Varsovie.

9. Le 6 mars 1997, le tribunal de district de Varsovie entendit le requérant et son épouse qui refusa de donner l'enfant. À l'issue de cette procédure, le 7 mars 1997, le tribunal de district ordonna la restitution de l'enfant au requérant faute du moindre motif de nature à faire craindre un danger physique ou psychique, au sens de l'article 13 de la Convention de La Haye. Cette décision fut confirmée en appel, le 20 mai 1997, par le tribunal régional.

10. Le 10 juillet 1997, E.S. se pourvut en cassation. Le 16 octobre 1997, la Cour suprême annula la décision du 20 mai 1997 et renvoya l'affaire devant le tribunal régional pour réexamen.

11. Le 27 novembre 1997, le dossier parvint au greffe du tribunal régional de Varsovie. Celui-ci tint des audiences les 23 janvier, 27 février, 9 mars et 14 avril 1998. Le 17 avril 1998, le tribunal régional confirma la décision du 7 mars 1997 ordonnant le retour de l'enfant auprès du père. Le 7 octobre 1998, la Cour suprême rejeta le pourvoi en cassation formé par l'épouse du requérant.

2. Procédure civile d'exécution

12. Entre-temps, le requérant avait engagé une procédure civile d'exécution. Le 19 juin 1997, l'huissier de justice de Pruszków transmit le dossier au tribunal de district de Pruszków.

13. Les 16 juillet et 27 août 1997, le tribunal de district de Pruszków tint des audiences afin de statuer sur la demande du requérant d'autoriser l'huissier de justice à récupérer l'enfant de force. E.S. ne comparut pas et produisit des certificats médicaux pour justifier son absence. L'audience fixée au 24 septembre 1997 n'eut pas lieu car le dossier avait été transféré à la Cour suprême.

14. Le 13 novembre 1997, le tribunal de district suspendit la procédure, E.S. ayant produit une copie de la décision de la Cour suprême du 16 octobre 1997.

15. Le 15 juin 1998, le tribunal de district reprit la procédure. E.S. ne comparut pas aux audiences du 15 et du 20 juin 1998 et produisit des certificats médicaux pour justifier son absence.

16. Le 20 juin 1998, le tribunal de district suspendit la procédure au motif que le pourvoi en cassation était pendant devant la Cour suprême. Le 8 octobre 1998, le tribunal régional de Varsovie rejeta l'appel du requérant.

17. Le 13 octobre 1998, le requérant demanda au tribunal de district de procéder à l'exécution immédiate du jugement ordonnant la restitution de son enfant. Le 4 novembre 1998, le tribunal de district fixa une audience au 2 décembre 1998.

18. Le 2 décembre 1998, le tribunal de district de Pruszków ordonna au père de rendre l'enfant à son père dans les trois semaines de sa décision. Dans le cas contraire, l'affaire devait être portée devant l'huissier pour exécution forcée. La décision devint définitive le 30 décembre 1998 ; elle ne fut pas toutefois exécutée dans la mesure où E.S. avait caché l'enfant.

19. Le 15 octobre 2001, le requérant demanda au curateur judiciaire de lui restituer l'enfant de force. Le 23 janvier 2002, le tribunal de district de Varsovie ordonna au curateur d'exécuter la décision de restituer l'enfant à son père.

20. Le tribunal de district de Varsovie fixa une audience au 19 mars 2002 afin d'établir le lieu de séjour d'E.S. L'audience fut reportée au 2 avril 2002 à cause de la non-comparution de celle-ci. Le 2 avril 2002, E.S. refusa de révéler où séjournait K.S.

3. Procédures pénales

21. En mars 1997, le requérant tenta d'engager des poursuites pénales contre son épouse, l'accusant d'enlèvement d'enfant. Il alléguait que depuis août 1996 son épouse rendait impossibles tous contacts avec K.S.

Le 27 mars 1997, le procureur de district rendit un non-lieu, considérant que le comportement de l'épouse n'était pas illégal vu qu'elle possédait toujours l'autorité parentale sur la mineure. Le 18 juin 1997, le procureur régional confirma le non-lieu.

22. Le 20 mars 2000, ayant appris que sa fille se trouvait chez ses grands-parents maternels, le requérant déposa plainte au pénal contre les parents de son épouse pour l'enlèvement de sa fille et sa garde illégale dans un endroit inconnu. Le 18 avril 2000, le procureur de district rendit un non lieu. Cette décision fut ensuite confirmée par le procureur régional.

23. Le 17 juillet 2002, le procureur de district mit E.S. en examen et lui reprocha d'avoir dissimulé le lieu de résidence de sa fille. Le 30 septembre 2002, le procureur déposa un acte d'accusation auprès du tribunal de district de Varsovie. Le 16 mars 2004, la procédure fut clôturée par un non-lieu au motif d'une faible nocivité sociale de l'acte en cause.

4. Autres démarches des autorités polonaises ayant pour objet la restitution au requérant de sa fille

24. Le 18 novembre 1998, le ministre de la Justice demanda au président du tribunal régional de Varsovie de surveiller la procédure d'exécution forcée de l'encontre d'E.S. La demande fut renouvelée le 20 avril 2002.

25. Le 20 novembre 1998 et le 25 janvier 1999, le ministre de la Justice obligea la police à rechercher la fille du requérant. La police localisa le lieu de séjour d'E.S. et de K.S. et en informa l'huissier de justice. Toutefois, celles-ci déménagèrent avant que l'huissier se soit rendu sur place.

26. Les 18 avril et 14 juin 2000, le ministre de la Justice demanda au parquet de district de Pruszków si celui-ci avait localisé E.S. dans le cadre des procédures pénales diligentées par le requérant. La réponse du parquet fut négative.

27. Le 29 mars 2000, le ministre de la Justice demanda aux autorités scolaires si K.S. était élève dans une école. Il fut par conséquent établi que K.S. ne fréquentait aucun établissement scolaire dans les districts de Varsovie, Ostrołęka, Ciechanów et Radom.

28. Le 31 octobre 2000, les 19 avril, 10 mai et 19 juillet 2001 ainsi que les 21 mai, 4 juillet, 28 septembre, 28 novembre et 3 décembre 2002, le ministre de la Justice adressa des demandes concernant le déroulement de la procédure au président du tribunal de district de Pruszków, à l'huissier de justice de Pruszków et au président du tribunal régional de Varsovie.

29. En novembre 2002, le lieu de résidence d'E.S. et K.S. fut localisé mais celles-ci déménagèrent avant que les autorités se soient rendues sur place.

30. Le 9 janvier 2003, les recherches de K.S. furent confiées à une unité spéciale de la police. Le 23 janvier 2003, les représentants du ministre de la Justice, du tribunal régional de Varsovie, du tribunal de district de Varsovie et du parquet national tinrent une réunion afin de coordonner les recherches de K.S.

31. Le 11 février 2003, la police informa le curateur judiciaire que K.S. se trouvait chez ses grands-parents à Varsovie. Le curateur entreprit des démarches afin d'assurer la présence d'un psychologue et d'un psychiatre lors de la restitution de l'enfant.

5. Autres démarches du requérant ayant pour objet la restitution de sa fille

32. Tout au long des procédures, le requérant fut entièrement privé de contacts avec sa fille par son épouse, qui refusa de lui rendre l'enfant. Il demanda de l'aide aux organes polonais compétents (notamment le commandant de la police et le procureur), ainsi qu'à des agences privées de détectives. Les recherches demeurèrent toutefois vaines.

33. Le 6 décembre 2000, le département de droit international du ministre de la Justice informa le requérant de la non-exécution par l'huissier de la décision du tribunal de district du 7 mars 1997.

34. A la suite du dépôt par lui d'une plainte auprès du commandant de la police, le requérant fut informé le 19 décembre 2001 que les policiers avaient pris certaines mesures - notamment la diffusion d'une photo de l'intéressée - pour localiser le lieu de séjour de la fillette mais que ces mesures n'avaient pas abouti.

35. Le 22 février 2002, le commandant de la police informa le requérant que l'affaire avait été mise sous surveillance particulière.

36. Le 8 avril 2002, le tribunal de district pria le procureur de district d'entreprendre les démarches nécessaires pour établir le lieu de séjour de la fillette. Il fit de même le 12 juin 2002.

37. Au cours des années 2002 et 2003, le requérant entreprit des démarches auprès des autorités canadiennes à Ottawa, où il rencontra notamment les représentants de la police fédérale, du ministre de la Justice et du ministre des Affaires étrangères. Des rencontres furent ensuite organisées entre les autorités canadiennes et polonaises compétentes afin de clôturer l'affaire et d'assurer la restitution de l'enfant.

38. En mars 2003, une agence privée de détectives contacta le requérant afin de lui indiquer le lieu où séjournait sa fille. Le bureau de la police polonaise confirma l'information.

39. En avril 2003, le requérant se rendit en Pologne, où il rencontra les agents de police responsables de l'opération programmée de restitution de l'enfant.

40. Le requérant retrouva sa fille le 14 avril 2003. Depuis, ils séjournent tous deux au Canada.

6. Procédure de divorce

41. Le 31 août 2001, le tribunal régional de Varsovie fixa provisoirement le lieu de résidence de l'enfant auprès de la mère pour la durée de la procédure de divorce. Le 7 décembre 2001, la cour d'appel infirma cette décision, l'estimant contraire à l'article 16 de la Convention de La Haye.

42. Le 22 mars 2007, le tribunal régional prononça le divorce entre le requérant et son ex-épouse, confia conjointement aux deux parents l'exercice de l'autorité parentale sur K.S. et fixa la résidence habituelle de celle-ci chez son père. Le 22 janvier 2008, la cour d'appel confirma cette décision.

II. LE DROIT INTERNATIONAL ET INTERNE PERTINENT

A. Le droit international

43. Aux termes de l'article 11 de la Convention relative aux droits de l'enfant du 20 novembre 1989, qui a été publiée dans le Journal officiel polonais le 23 décembre 1991, les Etats parties " prennent des mesures pour lutter contre les déplacements et les non-retours illicites d'enfants de l'étranger ". A cette fin, les Etats " favorisent la conclusion d'accords bilatéraux ou multilatéraux ou l'adhésion aux accords existants ".

44. Les dispositions pertinentes de la Convention de La Haye du 25 octobre 1980 sur les aspects civils de l'enlèvement international d'enfants, qui a été publiée dans le Journal officiel polonais le 25 septembre 1995, sont ainsi libellées :

Article 1

" La présente Convention a pour objet :

- a) d'assurer le retour immédiat des enfants déplacés ou retenus illicitement dans tout Etat contractant ;
- b) de faire respecter effectivement dans les autres Etats contractants les droits de garde et de visite existant dans un Etat contractant. "

Article 2

" Les Etats contractants prennent toutes mesures appropriées pour assurer, dans les limites de leur territoire, la réalisation des objectifs de la Convention. A cet effet, ils doivent recourir à leurs procédures d'urgence. "

Article 3

" Le déplacement ou le non-retour d'un enfant est considéré comme illicite :

- a) lorsqu'il a lieu en violation d'un droit de garde, attribué à une personne, une institution ou tout autre organisme, seul ou conjointement, par le droit de l'Etat dans lequel l'enfant avait sa résidence habituelle immédiatement avant son déplacement ou son non-retour ; et
- b) que ce droit était exercé de façon effective seul ou conjointement, au moment du déplacement ou du non-retour, ou l'eût été si de tels événements n'étaient survenus.

Le droit de garde visé en a) peut notamment résulter d'une attribution de plein droit, d'une décision judiciaire ou administrative, ou d'un accord en vigueur selon le droit de cet Etat. "

Article 6

" Chaque Etat contractant désigne une autorité centrale chargée de satisfaire aux obligations qui lui sont imposées par la Convention.

(...) "

Article 7

" Les Autorités centrales doivent coopérer entre elles et promouvoir une collaboration entre les autorités compétentes dans leurs Etats respectifs, pour assurer le retour immédiat des enfants et réaliser les autres objectifs de la présente Convention.

En particulier, soit directement, soit avec le concours de tout intermédiaire, elles doivent prendre toutes les mesures appropriées :

- a) pour localiser un enfant déplacé ou retenu illicitement ;
- b) pour prévenir de nouveaux dangers pour l'enfant ou des préjudices pour les parties concernées, en prenant ou faisant prendre des mesures provisoires ;
- c) pour assurer la remise volontaire de l'enfant ou faciliter une solution amiable ;
- d) pour échanger, si cela s'avère utile, des informations relatives à la situation sociale de l'enfant ;
- e) pour fournir des informations générales concernant le droit de leur Etat relatives à l'application de la Convention ;
- f) pour introduire ou favoriser l'ouverture d'une procédure judiciaire ou administrative, afin d'obtenir le retour de l'enfant et, le cas échéant, de permettre l'organisation ou l'exercice effectif du droit de visite ;
- g) pour accorder ou faciliter, le cas échéant, l'obtention de l'assistance judiciaire et juridique, y compris la participation d'un avocat ;
- h) pour assurer, sur le plan administratif, si nécessaire et opportun, le retour sans danger de l'enfant ;
- i) pour se tenir mutuellement informées sur le fonctionnement de la Convention et, autant que possible, lever les obstacles éventuellement rencontrés lors de son application. "

Article 11

" Les autorités judiciaires ou administratives de tout Etat contractant doivent procéder d'urgence en vue du retour de l'enfant.

Lorsque l'autorité judiciaire ou administrative saisie n'a pas statué dans un délai de six semaines ? partir de sa saisine, le demandeur ou l'Autorité centrale de l'Etat requis, de sa propre initiative ou sur requ?te de l'Autorité centrale de l'Etat requérant, peut demander une déclaration sur les raisons de ce retard (...)"

Article 12

" Lorsqu'un enfant a été déplacé ou retenu illicitement (...) et qu'une période de moins d'un an s'est écoulée ? partir du déplacement ou du non-retour au moment de l'introduction de la demande devant l'autorité judiciaire ou administrative de l'Etat contractant o? se trouve l'enfant, l'autorité saisie ordonne son retour immédiat.

L'autorité judiciaire ou administrative, m?me saisie apr?s l'expiration de la période d'un an prévue ? l'alinéa précédent, doit aussi ordonner le retour de l'enfant, ? moins qu'il ne soit établi que l'enfant s'est intégré dans son nouveau milieu.

(...)"

Article 13

" L'autorité judiciaire ou administrative de l'Etat requis n'est pas tenue d'ordonner le retour de l'enfant lorsque la personne, l'institution ou l'organisme qui s'oppose ? son retour établit :

a) que la personne, l'institution ou l'organisme qui avait le soin de la personne de l'enfant n'exerçait pas effectivement le droit de garde ? l'époque du déplacement ou du non-retour, ou avait consenti ou acquiescé postérieurement ? ce déplacement ou ? ce non retour ; ou

b) qu'il existe un risque grave que le retour de l'enfant ne l'expose ? un danger physique ou psychique, ou de toute autre mani?re ne le place dans une situation intolérable. "

Article 17

" Le seul fait qu'une décision relative ? la garde ait été rendue ou soit susceptible d'?tre reconnue dans l'Etat requis ne peut justifier le refus de renvoyer l'enfant dans le cadre de cette Convention, mais les autorités judiciaires ou administratives de l'Etat requis peuvent prendre en considération les motifs de cette décision qui rentrent dans le cadre de l'application de la Convention. "

Article 20

" Le retour de l'enfant conformément aux dispositions de l'article 12 peut ?tre refusé quand il ne serait pas permis par les principes fondamentaux de l'Etat requis sur la sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales. "

B. Le droit polonais

45. 32. Le droit civil et pénal pertinent est décrit dans l'arr?t de la Cour rendu dans l'affaire suivante : P.P. c. Pologne, no 8677/03, §§ 69-75, 8 janvier 2008.

EN DROIT

I. SUR LA VIOLATION ALLÉGUÉE DES ARTICLES 8 ET 6 § 1 DE LA CONVENTION

46. Le requérant se plaint de la violation de son droit au respect de sa vie familiale du fait de l'inaction des autorités polonaises dans la procédure d'exécution des décisions judiciaires ordonnant le retour de sa fille chez lui au Canada. Il cite l'article 8 de la Convention, ainsi libellé :

" 1. Toute personne a droit au respect de sa vie privée et familiale, de son domicile et de sa correspondance.

2. Il ne peut y avoir ingérence d'une autorité publique dans l'exercice de ce droit que pour autant que cette ingérence est prévue par la loi et qu'elle constitue une mesure qui, dans une société démocratique, est nécessaire ? la sécurité nationale, ? la s?reté publique, au bien-?tre économique du pays, ? la défense de l'ordre et ? la prévention des infractions pénales, ? la protection de la santé ou de la morale, ou ? la protection des droits et libertés d'autrui. "

47. Invoquant l'article 6 § 1 de la Convention et le droit ? l'exécution des décisions de justice comme faisant partie intégrante du droit au proc?s équitable, le requérant se plaint de surcroît de la non-exécution par les autorités polonaises de l'arr?t de la Cour supr?me du 7 octobre 1998 ordonnant la restitution de l'enfant ? son p?re. Toutefois, dans la mesure o? les faits invoqués dans ce contexte sont les m?mes que ceux soulevés dans le cadre de l'article 8 de la Convention, la Cour juge approprié d'examiner ce grief sur le terrain de cette derni?re disposition.

A. Sur la recevabilité

48. Le Gouvernement affirme que le requérant n'a pas épuisé les voies de recours internes. Il soutient que l'intéressé aurait pu introduire, sur le fondement des articles 23 et 24 du code civil, une action en protection des droits de la personnalité ? l'encontre du Trésor public en vue de rechercher la réparation du dommage qu'il aurait pu subir du fait de l'inefficacité des efforts déployés par les autorités polonaises.

49. Le requérant combat les arguments du Gouvernement.

50. La Cour rappelle que, selon la r?gle de l'épuisement des voies de recours internes fixée ? l'article 35 de la Convention, un requérant doit d'abord faire usage des recours normalement disponibles et suffisants dans l'ordre

juridique interne pour lui permettre d'obtenir réparation des violations qu'il all?gue. Ces recours doivent exister ? un degré suffisant de certitude, en pratique comme en théorie, sans quoi leur manque l'effectivité et l'accessibilité voulues. Cependant, rien n'impose d'user de recours qui ne sont ni adéquats ni effectifs (Andronicou et Constantinou c. Chypre, 9 octobre 1997, § 159, Recueil 1997-VI).

De plus, il incombe au Gouvernement excipant du non-épuisement de convaincre la Cour que le recours était effectif et disponible tant en théorie qu'en pratique a? l'époque des faits, c'est-a?-dire qu'il était accessible, était susceptible d'offrir au requérant le redressement de ses griefs et présentait des perspectives raisonnables de succ?s (Vincent c. France, no 6253/03, § 82, 24 octobre 2006).

51. Revenant au cas d'esp?ce, la Cour note que le Gouvernement s'est borné ? citer des dispositions de la législation polonaise, sans pour autant apporter d'éléments permettant de s'assurer que le recours invoqué existait en pratique. En particulier, le Gouvernement n'a produit aucune décision judiciaire interne octroyant une réparation dans une affaire similaire.

52. D?s lors, l'exception du Gouvernement tirée du non-épuisement des voies de recours internes doit ?tre rejetée. Aucun autre motif d'irrecevabilité n'étant relevé, ce grief doit ?tre déclaré recevable.

B. Sur le fond

53. Le requérant soutient que les autorités polonaises n'ont pas fait tout leur possible pour lui restituer sa fille. Celle-ci a longtemps vécu dans l'isolement, sans ?tre scolarisée. L'intéressé consid?re qu'il s'agit l? d'une situation portant atteinte ? sa vie familiale qui, ? cause de l'absence de contacts avec sa fille, a été en pratique rompue pendant plusieurs années.

54. Le Gouvernement ne se prononce pas.

55. La Cour note d'emblée qu'il n'est pas contesté en l'esp?ce que le lien entre le requérant et sa fille rel?ve de la vie familiale au sens de l'article 8 de la Convention.

56. Il s'agit d?s lors de déterminer s'il y a eu manque de respect pour la vie familiale du requérant et de sa fille K.S. La Cour rappelle que, si l'article 8 tend pour l'essentiel ? prémunir l'individu contre des ingérences arbitraires des pouvoirs publics, il engendre de surcroît des obligations positives inhérentes ? un " respect " effectif de la vie familiale. Dans un cas comme dans l'autre, il faut avoir égard au juste équilibre ? ménager entre les intér?ts concurrents de l'individu et de la société dans son ensemble ; de m?me, dans les deux hypoth?ses, l'Etat jouit d'une certaine marge d'appréciation (Keegan c. Irlande, arr?t du 26 mai 1994, série A no 290, p. 19, § 49).

57. S'agissant de l'obligation pour l'Etat d'arr?ter des mesures positives, la Cour a déclaré ? de nombreuses reprises que l'article 8 implique le droit d'un parent ? des mesures propres ? le réunir ? son enfant et l'obligation pour les autorités nationales de les prendre (voir, par exemple, Ignaccolo-Zenide c. Roumanie, no 31679/96, § 94, CEDH 2000-I, et Nuutinen c. Finlande, no 32842/96, § 127, CEDH 2000-VIII).

58. Toutefois, l'obligation pour les autorités nationales de prendre des mesures ? cet effet n'est pas absolue, car il arrive que la réunion d'un parent ? ses enfants vivant depuis un certain temps avec l'autre parent ne puisse avoir lieu immédiatement et requi?re des préparatifs. La nature et l'étendue de ceux-ci dépendent des circonstances de chaque esp?ce, mais la compréhension et la coopération de l'ensemble des personnes concernées en constituent toujours un facteur important. Si les autorités nationales doivent s'évertuer ? faciliter pareille collaboration, une obligation pour elles de recourir ? la coercition en la mati?re ne saurait ?tre que limitée : il leur faut tenir compte des intér?ts et des droits et libertés de ces m?mes personnes, et notamment des intér?ts supérieurs de l'enfant et des droits que lui reconnaît l'article 8. Dans l'hypoth?se o? des contacts avec les parents risquent de menacer ces intér?ts ou de porter atteinte ? ces droits, il revient aux autorités nationales de veiller ? un juste équilibre entre eux (Ignaccolo-Zenide précité, § 94).

59. Enfin, la Cour rappelle que la Convention doit s'appliquer en accord avec les principes du droit international, en particulier ceux relatifs ? la protection internationale des droits de l'homme (Streletz, Kessler et Krenz c. Allemagne [GC], nos 34044/96,35532/97 et 44801/98, § 90, CEDH 2001 II, et Al-Adsani c. Royaume-Uni [GC], no 35763/97, § 55, CEDH 2001-XI). En ce qui concerne plus précisément les obligations positives que l'article 8 fait peser sur les Etats contractants en mati?re de réunion d'un parent et de ses enfants, celles-ci doivent s'interpréter ? la lumi?re de la Convention de La Haye du 25 octobre 1980 sur les aspects civils de l'enl?vement international d'enfants (arr?t Ignaccolo-Zenide précité, § 95) ainsi que de la Convention relative aux droits de l'enfant du 20 novembre 1989.

60. Le point décisif consiste donc ? savoir si les autorités nationales ont pris, pour faciliter le regroupement, toutes les mesures nécessaires que l'on pouvait raisonnablement exiger d'elles en l'occurrence (Hokkanen c. Finlande, arr?t du 23 septembre 1994, série A no 299-A, p. 22, § 58).

61. Il convient de rappeler que dans une affaire de ce genre le caract?re adéquat d'une mesure se juge ? la rapidité de sa mise en ?uvre. En effet, les procédures relatives ? l'attribution de l'autorité parentale, y compris l'exécution de la décision rendue ? leur issue, appellent un traitement urgent, car le passage du temps peut avoir des conséquences irréremédiables sur les relations entre l'enfant et le parent qui ne vit pas avec lui. La Convention de La Haye le reconnaît d'ailleurs, en prévoyant un ensemble de mesures tendant ? assurer le retour immédiat des enfants déplacés ou retenus illicitement dans tout Etat contractant. Aux termes de l'article 11 de cette convention, les autorités judiciaires ou administratives saisies doivent ainsi procéder d'urgence au nécessaire en vue du retour de l'enfant, tout retard ? agir dépassant six semaines pouvant donner lieu ? une demande d'explication.

62. Le 24 janvier 1997, date de la demande présentée par le requérant au minist?re de la Justice polonais, K.S. se trouvait ? n'en pas douter dans une situation de déplacement illicite. Le tribunal de district de Varsovie a ordonné la restitution de la mineure ? son p?re d?s le 7 mars 1997. Toutefois, ce jugement n'est devenu définitif

que le 7 octobre 1998, date de la dernière décision de la Cour suprême. La Cour note dans ce contexte qu'il a fallu à la Cour suprême plus de trois mois pour connaître du pourvoi en cassation interjeté à l'encontre de l'arrêt du tribunal régional du 20 mai 1997. Ensuite, plus de trois mois se sont écoulés entre la décision cassant ce dernier arrêt et la première audience tenue par le tribunal régional connaissant de nouveau de l'affaire. Enfin, près de quatre mois sont passés entre l'arrêt du tribunal régional du 17 avril 1998 et le rejet par la Cour suprême du pourvoi en cassation attaquant ce dernier arrêt (paragraphe 8 11 ci-dessus).

63. La Cour observe par ailleurs que dans le cadre de la procédure civile d'exécution, engagée elle aussi en 1997, aucune activité des autorités ne peut être relevée entre le 2 décembre 1998, date de la décision du tribunal de Pruszków enjoignant E.S. de restituer K.S. à son père, et le 23 janvier 2002, date de la décision du tribunal de Varsovie ordonnant au curateur judiciaire de restituer la mineure au requérant (paragraphe 19-20 ci-dessus). Elle note ensuite que, pendant plusieurs années, différents organes d'Etat se sont essentiellement contentés d'échanger entre eux des courriers dans lesquels ils s'interrogeaient mutuellement sur l'état des recherches ; une réunion visant à assurer une coopération effective des institutions chargées des recherches n'a eu lieu que le 23 janvier 2003 (paragraphe 24-30 ci-dessus). Elle observe enfin que, bien que les autorités nationales aient localisé K.S. à deux reprises, elles se sont rendues sur place à chaque fois trop tard, laissant ainsi à des tiers le temps de déplacer la mineure ; celle-ci n'a été restituée à son père que le 14 avril 2003, et ce grâce aux efforts d'une agence privée de détectives (paragraphe 25, 29, 38 40).

64. La Cour admet que ces difficultés sont dues pour l'essentiel au comportement de la mère. Elle souligne cependant qu'il appartenait alors aux autorités compétentes de prendre les mesures adéquates afin de sanctionner ce manque de coopération de la mère. Si des mesures coercitives à l'égard des enfants ne sont pas souhaitables dans ce domaine délicat, le recours à des sanctions ne doit pas être écarté en cas de comportement manifestement illégal du parent avec lequel vit l'enfant. Même lorsque l'ordre juridique interne ne permet pas l'adoption de sanctions efficaces, la Cour estime qu'il appartient à chaque Etat contractant de se doter d'un arsenal juridique adéquat et suffisant pour assurer le respect des obligations positives qui lui incombent en vertu de l'article 8 de la Convention et d'autres instruments de droit international qu'il a choisis de ratifier (Maire c. Portugal, no 48206/99, § 76, CEDH 2003-VII).

65. Or, en l'espèce, bien que des procédures pénales aient été engagées à trois reprises en l'espace de sept ans, elles n'ont jamais donné lieu à une sanction quelconque dans la mesure où soit la législation interne n'érigait pas en infraction l'acte en cause, soit les autorités ont estimé que cet acte ne présentait qu'une faible nocivité sociale (paragraphe 21-23 ci-dessus). La Cour ne relève pas non plus qu'une mesure coercitive ait été prise dans le cadre de la procédure civile d'exécution (paragraphe 12-20 ci-dessus).

66. Eu égard à ce qui précède, et nonobstant la marge d'appréciation de l'Etat défendeur en la matière, la Cour conclut que les autorités polonaises ont omis de déployer des efforts adéquats et suffisants pour faire respecter le droit du requérant au retour de son enfant, méconnaissant ainsi son droit au respect de sa vie familiale garanti par l'article 8 de la Convention.

67. Partant, il y a eu violation de cette disposition.

II. SUR L'APPLICATION DE L'ARTICLE 41 DE LA CONVENTION

68. Aux termes de l'article 41 de la Convention,

" Si la Cour déclare qu'il y a eu violation de la Convention ou de ses Protocoles, et si le droit interne de la Haute Partie contractante ne permet d'effacer qu'imparfaitement les conséquences de cette violation, la Cour accorde à la partie lésée, s'il y a lieu, une satisfaction équitable. "

A. Dommage

69. Le requérant réclame 33 098 dollars canadiens (CAD), soit environ 20 900 EUR, au titre du préjudice matériel qu'il aurait subi. Cette somme correspondrait aux bénéfices perdus par ses deux entreprises lors de ses voyages en Pologne.

70. L'intéressé réclame de surcroît 20 000 CAD, soit environ 12 600 EUR, pour dommage moral.

71. Le Gouvernement ne prend pas position.

72. La Cour n'aperçoit pas de lien de causalité entre la violation constatée et le dommage matériel allégué et rejette cette demande. En revanche, elle estime que le requérant a effectivement subi un préjudice moral justifiant une réparation pécuniaire. Eu égard aux circonstances de la cause ainsi qu'aux sommes accordées dans les affaires similaires (voir, par exemple, P.P. c Pologne, no 8677/03, § 107, 8 janvier 2008), elle considère qu'il y a lieu d'octroyer au requérant 7 000 EUR à ce titre.

B. Frais et dépens

73. Le requérant sollicite en outre le remboursement d'une somme de 88 897 CAD, soit environ 56 100 EUR, qu'il décompose comme suit :

- a) 2 800 CAD pour les frais et honoraires de l'avocat l'ayant représenté devant les juridictions polonaises et 24 316,39 CAD pour ceux de son avocat canadien ; il présente à ce titre des notes établis par les avocats ;
- b) 18 922 CAD pour les frais d'enquêteurs privés ; il présente treize virements bancaires effectués au profit de son frère, tous intitulés " aide à la famille " ;
- c) 16 253,06 CAD pour les frais de téléphone ; il déclare que les relevés téléphoniques pertinents comptent 350 pages et qu'il les présentera à la demande de la Cour ;

- d) 14 016,60 CAD pour ses seize voyages en Pologne entre le 16 décembre 1996 et le 15 septembre 2002 ; il présente une liste de vols établie par une agence de voyage ;
- e) 2 120,43 CAD pour les frais de son voyage en Pologne en avril 2003, lors duquel a récupéré sa fille ; il présente des notes concernant les frais des voyages de Toronto ? Varsovie et de Berlin ? Toronto (le document produit mentionne le nom du requérant et celui de sa fille), ainsi que les frais d'hébergement ? Berlin ;
- f) 274,54 CAD pour les frais de sa correspondance avec la Cour ; il produit ? cet effet une série de quittances ;
- g) 194,62 CAD pour les frais de son déplacement ? Ottawa, effectué le 21 janvier 2002 et ayant pour objet une rencontre avec les autorités canadiennes ; il présente une facture d'hôtel et une facture d'agence de location de voitures.

74. Le Gouvernement ne se prononce pas.

75. La Cour rappelle que l'allocation de frais et dépens au titre de l'article 41 présuppose que se trouvent établis leur réalité, leur nécessité et, de plus, le caractère raisonnable de leur taux (Iatridis c. Grèce (satisfaction équitable) [GC], no 31107/96, § 54, CEDH 2000-XI). En outre, les frais de justice ne sont recouvrables que dans la mesure où ils se rapportent ? la violation constatée (Van de Hurk c. Pays-Bas, arrêt du 19 avril 1994, série A no 288, p. 21, § 66).

76. La Cour estime que le requérant a démontré la réalité et la nécessité des frais qu'il avait encourus au titre des honoraires de l'avocat l'ayant représenté devant les instances polonaises ainsi qu'au titre de sa correspondance ? la Cour. Dès lors, ils doivent être remboursés dans leur totalité.

77. Concernant les frais de voyage et de téléphone, la Cour observe que le requérant n'a démontré leur montant que partiellement. Elle estime toutefois que l'intéressé a sans aucun doute engagé des dépenses ? ce titre et qu'il y a lieu de les rembourser, dans la mesure où elles ne dépassent pas un niveau raisonnable.

78. En revanche, la Cour note que l'intéressé n'a produit aucune preuve fiable des frais qu'il aurait faits au titre des services d'enquêteurs privés. Quant aux honoraires de l'avocat canadien, ils ne se rapportent pas directement ? la violation constatée et ne sauraient donc être remboursés ? l'intéressé.

79. Compte tenu de l'ensemble de ces éléments, la Cour estime raisonnable la somme de 6 000 EUR, tous frais confondus, et l'accorde au requérant.

C. Intérêts moratoires

80. La Cour juge approprié de calquer le taux des intérêts moratoires sur le taux d'intérêt de la facilité de prêt marginal de la Banque centrale européenne majoré de trois points de pourcentage.

PAR CES MOTIFS, LA COUR, ? L'UNANIMITÉ,

1. Déclare la requête recevable ;

2. Dit qu'il y a eu violation de l'article 8 de la Convention ;

3. Dit

a) que l'État défendeur doit verser au requérant, dans les trois mois ? compter du jour où l'arrêt sera devenu définitif conformément ? l'article 44 § 2 de la Convention, 7 000 EUR (sept mille euros) pour le dommage moral subi par le requérant et 6 000 EUR (six mille euros) pour frais et dépens, ? convertir en zlotys polonais au taux applicable ? la date du règlement, plus tout montant pouvant être d' ? titre d'impôt ;

b) qu' ? compter de l'expiration dudit délai et jusqu'au versement, ces montants seront ? majorer d'un intérêt simple ? un taux égal ? celui de la facilité de prêt marginal de la Banque centrale européenne applicable pendant cette période, augmenté de trois points de pourcentage ;

4. Rejette la demande de satisfaction équitable pour le surplus.

Fait en français, puis communiqué par écrit le 22 septembre 2009, en application de l'article 77 §§ 2 et 3 du règlement.

Fatoş Arac? Greffi?re adjointe

Nicolas Bratza Président